

Diferenciacija pouka in otroci s posebnimi potrebami

..... Biserka Lep, Zavod RS za šolstvo, OE Maribor

1. Uvod

Z novo šolsko zakonodajo se v devetletno osnovno šolo vnaša nivojski pouk. Nivojski pouk se izvaja pri treh predmetih in sicer pri matematiki, slovenskem jeziku in tujem jeziku.

Skozi tri vzgojno-izobraževalna obdobja v devetletni osnovni šoli potekajo tudi trije različni modeli diferenciacije.

Pri notranji (ali didaktični) diferenciaciji, ki se izvaja v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, poteka delo znotraj oddelka. Oddelki ostajajo heterogeni. Notranja diferenciacija tako vzpodbuja intelektualni, osebnostni in socialni razvoj vsakega učenca in je zato hkrati izjemno zahtevna.

Pri fleksibilni diferenciaciji, ki se izvaja v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju in v 7. razredu, se pri najmanj enem predmetu in največ pri treh predmetih lahko organizira pouk kot temeljni in nivojski. Nivojski pouk se lahko organizira v obsegu ene četrtine ur, ki so namenjene posameznemu predmetu. Temeljni pouk poteka na eni ravni zahtevnosti, nivojski pa na dveh ali več ravneh zahtevnosti oziroma v učnih skupinah. Torej je zanjo značilno prepletanje heterogenih in homogenih učnih skupin, temeljnega in nivojskega pouka. Zahteva pa tudi veliko teamskega sodelovanja med učitelji. Prehajanje med učnimi skupinami je prožno, končna odločitev pa je prepuščena staršem in učencem. Ker je to ločevanje kratkotrajno ni večje bojzani, da bi se učne razlike med učenci tako povečale, da bi ovirale temeljni pouk.

Delna zunanja diferenciacija pomeni, da v 8. in 9. razredu poteka pouk pri vseh treh predmetih in vseh urah na treh različnih ravneh zahtevnosti. Učenci so razdeljeni v trajno ločene, homogene skupine. Ob posameznih ocenjevalnih obdobjih lahko učenci menjajo raven zahtevnosti pri posameznem predmetu, seveda na zahtevo staršev.

2. Otroci s posebnimi potrebami

Dr. Božidar Opara pravi: «Človek kot posameznik s svojimi pravicami postaja univerzalna vrednota. Vsak ima pravico biti individuum, ne glede na svoje lastnosti, potenciale ali druge značilnosti. Zato ni dovoljena nikakršna diskriminacija. Te pravice postajajo univerzalni kriterij za presojanje razvitosti in demokratičnosti vsake družbe. Na teh vrednotah temelji nova postmodernistična filozofija in teorija vzgoje in izobraževanja» (Opara 2003, 37).

Kdo so otroci s posebnimi potrebami opredeljuje Zakon o osnovni šoli, ki v 11. členu govori, da so to otroci z različnimi primanjkljaji, ovirami ali motnjami (jih opredeljuje) in nadarjeni učenci. Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami ureja postopke usmerjanja otrok, ki so bili prepoznani kot otroci s posebnimi potrebami na komisiji za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami in določa načine in oblike izvajanja vzgoje in izobraževanja zanje. Otroci s posebnimi potrebami so: otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci, otroci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja in otroci z motnjami vedenja in osebnosti.

Izvajanje omenjenih zakonov postavlja največji izziv pred vzgojitelje in učitelje, s tem pa seveda tudi šolski svetovalni službi in vodstvu vrtcev in šol.

3. Metodologija

Uporabljena sta bila dva anketna vprašalnika. Prvi je spraševal po informacijah o otrocih s posebnimi potrebami, ki so vključeni v fleksibilno diferenciacijo, drugi pa o otrocih s posebnimi potrebami, ki so vključeni v delno zunanjo diferenciacijo.

Vsi otroci so bili usmerjeni z odločbo bodisi pristojnega Centra za socialno delo bodisi pristojne OE Zavoda RS za Šolstvo. Vključene so tiste osnovne šole (22 osnovnih šol), ki so pristopile k poskusnemu uvajanju devetletke v prvem in drugem krogu v OE Maribor. Samo te šole že imajo prve generacije otrok v drugem in tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju.

Zanimalo me je, kako so otroci s posebnimi potrebami vključeni v fleksibilno in delno zunanjo diferenciacijo v osnovnih šolah.

4. Rezultati

Iz osnovnih šol, ki so se vključile v poskusno izvajanje devetletnega programa, smo prejeli izpolnjene anketne vprašalnike za 32 učencev, podatki so prikazani v naslednjih tabelah.

4. 1. Fleksibilna diferenciacija v 4., 5., 6. in 7. razredu

Tabela 1: V katerem razredu je otrok

razred	frekvenca	procent
4. razred	15	48,4 %
5. razred	5	16,1 %
6. razred	/	/
7. razred	11	35,5 %
skupaj	31	100 %

Večina otrok, okoli polovice, je v četrtem razredu osnovne šole. V sedmem razredu jih je 35 procentov, najmanj, 16 procentov pa v 5. razredu.

Tabela 2: Ovira, motnja ali primanjkljaj, na osnovi katere je bil otrok usmerjen

Ovira, motnja ali primanjkljaj	frekvenca
Motnje v duševnem razvoju	2
Slep ali slaboviden	1
Gluh ali naglušnen	/
Govorno-jezikovne motnje	7
Gibalno oviran	4
Dolgotrajno bolan	2
Primanjkljaji na posameznih področjih učenja	16
Motnje vedenja in osebnosti	7
Več motenj	7
skupaj	46

Otroci so bili usmerjeni glede na oviro, motnjo ali primanjkljaje, ki jih je prepoznala posamezna Komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Največ otrok ima primanjkljaje na posameznih področjih učenja (16), potem govorno-jezikovne motnje(7), motnje vedenja in osebnosti (7) ter več motenj (7), štirje so gibalno ovirani, dva otroka sta dolgotrajno bolna, dva imata motnjo v duševnem razvoju, en otrok pa je slep oziroma slaboviden. Ker lahko pri posameznem otroku ugotovijo več kot le eno oviro, motnjo ali primanjkljaj se vsota pri številu otrok v posameznih razredih in vsota učencev s posameznimi ovirami, motnjami oziroma primanjkljaji ne ujemata.

Tabela 3: Ravni zahtevnosti, v katere so učenci trenutno vključeni pri slovenskem jeziku

slovenski	frekvenca
1. raven	14
2. raven	5
3. raven	1
skupaj	20

Za 11 učencev so nam iz šol sporočili, da so šele v 4. razredu devetletke in se je zanje začela izvajati fleksibilna diferenciacija le pri predmetu matematika.

Na tretji ravni zahtevnosti je vključen samo en učenec, ki je usmerjen zaradi gibalne oviranosti. V drugi ravni zahtevnosti so otroci, ki so usmerjeni zaradi motenj vedenja in osebnosti (2), so dolgotrajno bolni, imajo več motenj, primanjkljaje na posameznih področjih učenja in motnje v duševnem razvoju. Na prvi ravni zahtevnosti pa je vključenih vseh ostalih 14 učenek oziroma učencev (70%).

Tabela 4: Ravni zahtevnosti, v katere so učenci trenutno vključeni pri tujem jeziku

tuji jezik	frekvenca
1. raven	12
2. raven	3
3. raven	2
skupaj	17

Za 11 učencev so nam iz šol sporočili, da so šele v 4. razredu devetletke in se je zanje začela izvajati fleksibilna diferenciacija le pri predmetu matematika. Pri tujem jeziku se še prav tako ne izvaja diferenciacija (3). Trije učenci so na drugi ravni zahtevnosti, usmerjeni pa so zaradi dolgotrajne bolezni, govorno-jezikovnih motenj in primanjkljajev na posameznih področjih učenja. Na tretji ravni zahtevnosti sta le dva otroka, ki sta usmerjena zaradi motenj vedenja in osebnosti in gibalne oviranosti. Velika večina učencev je v prvi ravni zahtevnosti (70,6%).

Tabela 5: Ravni zahtevnosti, v katere so učenci trenutno vključeni pri matematiki

matematika	frekvenca
1. raven	18
2. raven	9
3. raven	4
skupaj	31

Več kot polovica učencev (58%) je v prvi ravni zahtevnosti. Na drugi ravni zahtevnosti je okoli 29% učencev, ki so usmerjeni zaradi govorno-jezikovnih motenj (3), primanjkljajev na

posameznih področjih učenja (3), motenj vedenja in osebnosti (2), dolgotrajne bolezni (2), gibalne oviranosti. Štirje učenci so na 3. ravni zahtevnosti in so vključeni v 4. razred devetletke, kar pomeni, da so z fleksibilno diferenciacijo pričeli v tretjem ocenjevalnem obdobju. Ti učenci so usmerjeni zaradi gibalne oviranosti, več motenj, slepote ali slabovidnosti in primanjkljajev na posameznih področjih učenja.

Tabela 6: Ali je učenec spremenil raven zahtevnosti?

sprememba	frekvenca
DA	2
NE	29
skupaj	31

Samo dva učenca sta spremenila raven zahtevnosti. Oba sta prešla na nižji nivo zahtevnosti in oba pri predmetu matematika. Vsi ostali učenci so na ravneh zahtevnosti, kot so se prvotno odločili, kar pomeni, da so ravni dobro in premišljeno izbrane. Verjetno je prisotno tudi boljše poznavanje otrok s strani učiteljev in šolske svetovalne službe, saj se starši in učitelji večkrat srečujejo tudi zaradi priprave individualiziranega programa in verjetno večje vključenosti nekaterih staršev v šolsko delo njihovih otrok.

4. 2. Delna zunanja diferenciacija v 8. in 9. razredu

Prejeli smo tri izpolnjene anketne vprašalnike za vključene učence s posebnimi potrebami v 8. in 9. razredu devetletke. Ker je numerus zelo nizek ne bom prikazovala podatkov tabelah, ampak jih bom le opisno predstavila.

Vsi trije obiskujejo 8. razred. Učenec, ki je bil usmerjen zaradi več motenj je vključen na prvi ravni zahtevnosti pri vseh treh predmetih, kjer se izvaja delna zunanja diferenciacija in ravni zahtevnosti ni spremenil.

Ostala dva učenca (dolgotrajno bolan in gluhi ali naglušni) pri slovenskem jeziku obiskujeta pouk na tretji ravni zahtevnosti in eden je prešel na višjo raven zahtevnosti. Pri tujem jeziku je eden na prvi ravni, drugi učenec je na drugi ravni zahtevnosti in eden izmed njiju je prešel na nižjo raven. Podobno se je dogajalo pri matematiki, kjer je eden na prvem, drugi pa na drugem nivoju zahtevnosti ter je prešel na nižjo raven.

5. Zaključek

Ali je bilo pričakovati, da je večina otrok s posebnimi potrebami (okoli 70%) vključena v prvo raven zahtevnosti pri nivojskem pouku? Verjetno da. Če imajo učenci odločbe, potem pomeni, da se v nekem delu svojega šolskega udejstvovanja spoprijemajo z več problemi, kot njihovi vrstniki. Bodisi, da gre za intelektualne, senzorne, čustvene, vedenjske, učne, zdravstvene in še kakšne ovire, motnje ali primanjkljaje, morajo ti učenci praviloma vlagati več napora za uspehe. Ne samo v šoli, ampak tudi sicer v življenju.

Glede na majhen vzorec učencev, vključenih je 34 otrok, bi bili kakršnikoli zaključki prenačljivi. Pomembno pa je, da je možno iz dobljenih podatkov vseeno sklepati o trendu, ki se nakazuje v rednih osnovnih šolah ob vključenosti otrok s posebnimi potrebami. Zelo pomembno se zdi, da se učence prepozna po njihovih dejanskih sposobnostih pri posameznih predmetih in ima vsak učenec bodisi z odločbo ali brez nje realno možnost, da je prepoznan pri različnih predmetih kot različno sposoben in je temu primerno tudi vključen v vzgojno-izobraževalni proces.

Literatura:

- Javornik, M. (2003): Postopki usmerjanja otrok s posebnimi potrebami, V: Sodobna pedagogika, 54, 124-135.
 Kramar, M. (1999): Didaktična analiza izobraževalno-vzgojnega procesa, Ljubljana, Šola za ravnatelje.
 Opara, B. (2003): Otroci s posebnimi potrebami so del celotnega sistema vzgoje in izobraževanja, V: Sodobna pedagogika, 54, 36-51.
 Schmidt, M. (2001): Socialna integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovni šoli, Maribor, Pedagoška fakulteta.
 Strmčnik, F. (1999): Učna diferenciacija bodoče osnovne šole v luči kritike, V: Sodobna pedagogika, 1, 52-71.
 Zakon o osnovni šoli, Ur. l. RS, 1996.
 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, Ur. l. RS, 2000